

Zéman Zoltán

Új lendületben a gazdaságtudomány

Economics on New Growing Way



Összefoglalás

A tanulmány kiemeli az oktatási, képzési reformok szerepét, hogy figyelmet kell fordítanunk a globalizált világgazdaság és gazdálkodásszervezés kihívásait ellensúlyozó gazdaságtudományi újszerűségek tudományterületi kapcsolatrendszerére, amely hazánkban újszerű szemléletet és gondolkodást igényel. A gazdaságtudományi szakok jelentős igényt elégítenek ki, nemcsak a vállalati szférát megcélözva, hanem intézményi szinten is a legnépszerűbbek közé tartoznak a magyar felsőoktatásban.

Summary

The role of reforms in education and training is emphasized in the study and the attention is called to the fact that we should recognize the need to set up a system of disciplinary interrelationships in economics to offset the challenges posed by the globalized world economy and by economy management, and this requires a new approach and practice in Hungary. The various fields of economics satisfy a significant demand and are among the most popular not fields of study chosen in Hungarian higher education not only for the reason of working in the corporate sector, but also at an institutional level.

A bolognai rendszer tartalmi sarokköve volt a minőségi oktatás, a gyakorlatorientált képzés, az élethosszig tartó tanulás elemeinek bevezetése. Nyugaton az évszázadok

PROF. DR. ZÉMAN ZOLTÁN PhD, egyetemi tanár, intézetigazgató, Szent István Egyetem (zeman.zoltan@gtk.szie.hu).

alatt letisztult felsőoktatási célok és alapelvek értelemszerűen semmi újat nem jelentettek, hiszen az intézményesített felsőoktatási rendszerük sok olyan elemet magában hordozott, melyek segítették a megnevezett paraméterek kialakítását, illetve a működtetés már rég megtalálta a korszerű oktatási módszertant. Magyarországon a bolognai átalakítási folyamat még közel sem ért véget, hiszen a tapasztalatokat a gyakorlat hozza meg, éppen ezért kiemelt fontosságú volt az érintett szakok áttekintése, az ismeretkörökből származtatható kompetenciák megnevezése. Nemzetközi viszonylatban már több mint tíz éve foglalkoznak ezzel a kérdéskörrel, a magyar felsőoktatásban működő szakok esetében most érkezett el. Ez a többszintű¹ átalakítás, pontosabban kialakítás a jövőben kiemelt jelentőséggel bírhat a tudomány, az oktatás és a gyakorlat hármasságának dinamikus és induktív kapcsolatára. A kialakított kompetenciakörök vertikális és horizontális kapcsolatrendszere, valamint a közöttük lévő összefüggések nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a felhasználók (munkaerőpiac) sokkal jobban átlássák azt a kimeneti tudást, amivel egy végzett hallgatónak rendelkeznie kell a közgazdaságtan szerteágazó rendszerében. Ennek a megvalósítására törekedett a Magyar Rektori Konferencia Gazdaságtudományi Bizottsága is. Véleményem szerint a rendeletben megjelent új képzési követelményrendszer komoly és hatékony reformot is magával von az oktatásban, valamint nagymértékben segíti a fokozatváltás programját. A jövőben ki kell emelni az oktatási, képzési reformok szerepét, ugyanakkor figyelmet kell fordítanunk a globalizált világ gazdaság és gazdálkodásszervezés kihívásait ellensúlyozó gazdaságtudományi újszerűségek tudományterületi kapcsolatrendszerére, amely a nyugat-európai és amerikai gyakorlatban nem ismeretlen, de hazánkban újszerű szemléletet és gondolkodást jelent. A gazdaságtudományi szakok komoly igényt elégítenek ki, nemcsak a vállalati szférát megcélözva, hanem intézményi szinten is a legnépszerűbbek közé tartoznak a magyar felsőoktatásban. Az alapszakos hallgatók száma hozzávetőleg 40-45 000, mesterszakon pedig 8-9000 hallgató folytatja tanulmányait. A nappali képzésre felvettek száma kisebb mértékben csökkent, de a visszaesés szinte mindenhol tapasztalható, és a negatív demográfiai trend sajnos újabb csökkenést hozhat.

A fent leírtakból következően a képzés és az alkalmazás dimenzióit egyre nagyobb mértékben össze kell hangolni, azaz interaktívvá kell tenni. Ez óriási feladat, amely a tudásátadás módszertanát is érinti, miközben a globalizáció is jelentős hatást gyakorol a tradicionális oktatási gyakorlatokra, rendszerekre. Csak az a lehetőségünk maradt, hogy ezeket fejlesztve hatékony és interaktív tudásmenedzsmentet építsünk fel, mert ez lesz a versenyképesség alapja, azaz a tudásátadás hatékonysága és időbeli gyorsasága. A kompetenciákat csak úgy lehet elsajátítani, ha megteremtjük hozzá azt az alapot – gyakorlati vagy akár duális háttérrel, megfelelő módszertannal –, amelynek segítségével a hallgatók ezek birtokába juthatnak. Vagyis a jelenlegi szakok keretében működő oktatási programjainkhoz gyakorlatban megvalósítható interaktív képzési programokat kell kidolgozni, ezeket intézményi szinten fejleszteni, akár külső kihelyezett gyakorlati tanszékek létrehozásával is.² Ez hozhatja magával azt a szinergiát, amely segítségével az előbb említett háttér megvalósítható. Erre már ma is találunk egy-két példát, amikor egy egyetem kutatóintézzettel vagy vállalattal létesít ilyen

jellegű kapcsolatot, az újdonság erejével hathat az is, amikor ez a folyamat kétirányú kapcsolattá válik. Ilyen az MNB és a Corvinus Egyetem elmúlt hónapokban létrejött, makrogazdasági pénzügyekkel foglalkozó tanszéke. Ezeknek az együttműködéseknek a segítségével folyamatossá, igényszerűvé és erőteljesebbé válhat képzésünk gyakorlatorientáltsága. Megjegyzendő, számtalan külföldi példát ismerünk arra, hogy az országok nemzeti bankja támogatja az adott ország oktatási rendszerét, és részt vesz a képzésekben: ilyen például a Bank of England együttműködésének kialakítása a Warwick Business Schoolal. A gazdasági képzések, különös tekintettel a pénzügyi képzéssel foglalkozó szakok stratégiáinak kidolgozásánál jól hasznosíthatók azok a kutatási tapasztalatok, eredmények, melyek megmutatják a szükséges fejlesztési igényeket a gazdaságban. Érdemes arra a tényre is felhívni a figyelmet, hogy azokban az országokban, melyek hatékony pénzügyi képzést szeretnének megvalósítani, illetve országos szinten kívánják értékelni annak hatásait, ez a kérdés fontos prioritást kap társadalmi és gazdasági szinten egyaránt. A gazdaság irányítóinak módjukban áll meghatározni az adott ország gazdasági fejlődésének, emellett oktatási kultúrájának potenciális szükségleteit, és feltérképezni mindazokat a hiányosságokat, amelyeket azonosítva gazdaságfejlesztési döntéseket hozhatnak. Ezért a pénzügyi képzés stratégiájának óriási szerepe van az egész oktatási rendszerre nézve.³

Mindezek kidolgozásában sokszor nagy léptű előrehaladások történnek ugyan, de a módszertani kérdésekről sokszor elfeledkeznek, vagy egyáltalán nem foglalkoznak velük. Véleményem szerint minél nehezebb egy ismeretanyag, annál inkább oda kell figyelni a tudásátadás vagy a tudás megszerzésének folyamatára, azaz nem szabad megfélemleni a módszertani háttérről az amúgy is nehéz területekkel kapcsolatban. Megjegyzendő, hogy minél gyorsabban fejlődött egy társadalom, annál nagyobb igény jelentkezett arra vonatkozóan, hogy a gazdasági-pénzügyi viselkedésben rejlő mikro- és makrogazdasági kockázatokat mérsékeljék. Természetesen, a kutatások esetében is csak akkor lehetünk előremutatók, ha a gazdaságtudomány területi megközelítéséből olyan alkalmazható eredmények születnek, amelyek előrébb viszik a problémamegoldásokat a gyakorlati életben is. Így a doktorképzésben is létezik olyan nemzetközileg már elfogadott program – és itt kiemelkedő példaként hoznám az MNB kialakításában szervezendő, egy kiemelt külföldi egyetem akkreditált programjával együttesen szerveződő (DProf) képzést –, amely a transzdiszciplinaritást hangsúlyozva, teljesen más tudományos szemszögből ad lehetőséget a problémák összefüggéseinek feltárására. Sokszor bizonytalanságot okoz a társadalomtudományok és a gazdasági tudományok területén az, hogyan lehet oktatási programokban (doktori) összehangolni a multi-, interdiszciplináris és a traszdiszciplináris kérdésköröket. Megjegyzendő azonban az is, hogy a felgyorsult gazdaságban ezek – még egyszer kiemelve a tudásátadás módszertanát, amelynek minden területen, beleértve a „nemzetköziesedést” is, meg kell újulnia – előbb igényként, majd követelményként jelennek meg. Mindezeket figyelembe véve, nem attól értékelődünk fel a nemzetközi palettán, hogy hány külföldi hallgatónk van, hanem milyen nemzetközi igényű programokat tudunk kiajánlani a világpolgároknak. Úgy gondolom, a külföldi vendégoktatók és professzorok alkalmazása, a doktori programokhoz való kapcsolódásuk mindezt nagymértékben segítheti.

Ebben szintén élen jár az MNB oktatási programot támogató törekvése; ilyen például a geopolitikai kurzusok kapcsolódási pontjainak megtalálása, valamint nemzetközi szintű irányultsága. Megjegyzendő, hogy egyetlen akkreditációs követelményt sem sértve befogadásra került a Doktori Iskolában. Ez azért egyedülálló, mert európai viszonylatban ilyen magas szinten (doktori programhoz) történő illesztése tudomásom szerint még nem történt meg. Ebben a folyamatban ugyan élen jár az Egyesült Államok és Ausztrália, de most már elmondhatjuk, van egy olyan magyar példa is, amely „kiforrhatja” magát. Megjegyzendő, hogy az ilyen jellegű tevékenység, mint amit az MNB vezetése felvállalt, a nyugati országokban (mint mecenatúra) több évszázad alatt fejlődött ki a civil szféra támogatása révén.⁴ Az egyes intézmények a belülről kifelé irányuló totális sovinizmusukkal magukat fosztották meg az együttműködés komoly előnyeitől és lehetőségeitől, de a jelenlegi felsőoktatási intézményi átalakításban kénytelenek ezzel élni. A nyugati országok egyetemei nem zárkóznak el egymástól, egymás módszereinek, tananyagainak átvételétől. Ezért van az, hogy például Philip Kotler *Marketingmenedzsmentje*, a Sydsaeter–Hammond szerzőpáros *Matematika közgazdászoknak* vagy Brealey és Myers *Modern vállalati pénzügyek* című könyve az egész nyugati világban forgatott és elfogadott tananyag minden közgazdasági karon.⁵ A hasonló együttműködésben szerveződő ilyen jellegű kutatások (nemzetközi programok elemzése, értékelése) és a doktori programok olyan újszerű és innovatív tudományos eredményeket vetíthetnek előre, melyek a makro- és mikroszinten komoly információkat adhatnak a tudományterületekhez.

A szakmai fórumokon már többször hangsúlyozottan említettem, hogy a jövőben kiemelt jelentőséggel bír a tudomány (sciences), az oktatás (education) és a gyakorlat (best practice) hármas egységének dinamikus és induktív kapcsolata. Természetesen ez akkor működik igazán, ha növeljük a közöttük lévő kapcsolati és funkcionális hatékonyságot. Ebben a folyamatban kiemelkedően fontossá válik a tudásátadás módszere, annak hatékonysága. Ez nem azt jelenti, hogy nincs időnk oktatni vagy tanítani, hanem azt, hogy gyorsan kell elsajátítanunk a számunkra legfontosabb ismereteket, és mindezt minőségben, versenyképes tudással. Erre irányul a folyamatos kompetenciafejlesztés is, mely továbbra is támaszkodhat a kutatások által megalapozott tudásátadásra.

Ugyanakkor megjegyezném, hogy új elemként jelenik meg a tudásmenedzsment kultúrájának, módszerének didaktikus következetes és folyamatos fejlesztése – ahogy azt az igazi nagyok művelik (pl. Oxford, Harvard, a skandináv országok) –, ehhez járulhatnak a kutatások hatékony tudástranszferek működtetésével.

Mit is kell értenünk a tudásmenedzselésen?

A tudásalapú folyamat menedzselése kétirányú feladatot határoz meg:

– egyfelől a külső szereplők interaktivitásának fokozására irányul (pl. a munkaerőpiacot kiszolgáló szinergikus kompetenciafejlesztés), ebben benne van a gyakorlatorientáltság és az élethosszig tartó ismeretkör-bővítés, azaz tanulás is;

– másrészt az adott szakok és tudományos programok belső működési mechanizmusához – természetesen nem figyelmen kívül hagyva a tudományos igényességet – való illesztést jelenti, ami így magában foglalja az innovatív gondolkodást az oktatás

területén. Az előbb említett egységek – tudomány–oktatás–gyakorlat–módszertan–innovatív tudománypolitikai gondolkodás – ilyen jellegű szemlélete komoly előrelépést jelenthet a minőségi felsőoktatásban. Tehát szakítanunk kell a „hagyományos” oktatási formákkal.

Következésképpen azt is mondhatnánk, hogy a jövő tudásfejlesztésének egyik mozgatórugója ezen egységek összhangja lesz, ami természetesen meghatározóan hat majd a felsőoktatás minőségére is. A nyugati társintézményeknél, ahol tanári végzettséggel oktatnak, tanévenként legalább egy országos oktatás-módszertani, tanulás-módszertani konferenciát rendeznek az oktatóknak. Mindezekből adódóan nem véletlen, hogy a nyugati felsőoktatás Amerikától Ausztriáig ilyen szempontból is teljesen egységesnek tűnik. Mindenütt érvényesül a minőségi oktatás, a gyakorlatorientált képzés, az élethosszig tartó tanulás alapelve, mindenhol teret nyertek olyan korszerű oktatás-módszertani megoldások, mint az informatikai támogatás, a kooperativitás, a tanár–diák kapcsolat, a játékosítás, interaktivitás és számos egyéb korszerű módszer. Tulajdonképpen a felsőoktatás minőségét, véleményem szerint, a következő öt alapvető komponens szabja meg:

1. az oktatók felkészültsége;
2. a hallgatók tudásának minősége;
3. az oktatási rendszer mint intézményrendszer működésének hatékonysága;
4. a könyvek, tankönyvek és digitális tananyagok korszerűsége;
5. az alkalmazott módszertan – amely meghatározza a tudásátadás és tudásmegszerzés gyorsasági fokát – illeszthetősége a gazdasági és társadalmi szintekhez.

Elmondhatjuk a magyar felsőoktatást vizsgálva, hogy az első három komponens fejlesztése is óriási feladat – bár intézményenként igen eltérő viszonyokat találunk –, ami természetesen nem jó, de még elfogadható. Viszont a tananyag és az alkalmazott módszertan már nem egységes, következésképpen ez egyaránt mennyiségi és minőségi probléma is.⁶ Ismételten fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a Magyar Nemzeti Bank mecénatúrájával történelmi fordulatot fog előidézni nemcsak a közgazdasági felsőoktatásban, hanem az egész magyar felsőoktatásban. Ha bebizonyosodik, hogy igenis van a korszerű tananyag előállítására olyan modell, illetve az alkalmazhatósághoz társítható intézményi struktúra, ami önfinanszírozó, korszerű és folyamatosan megújuló a közgazdasági felsőoktatásban, akkor bizonyára a többi tudományág területén működő felsőfokú intézmények is átveszik ezt a gyakorlatot. Ugyanakkor senki sem gondolhatja komolyan azt a kritikát, mely szerint a MNB ezzel a mecénatúrájával sérti az intézményi autonómiát és tanszabadságot. A tudománynak, és végső soron a gyakorlatnak, tehát a való életnek meg kell vitatnia az új gondolatokat, új megközelítéseket, újszerű megoldásokat. A magyar innovációk mindig fontos szerepet játszottak és játszanak a világ fejlődésében, még akkor is, ha többnyire elszigetelt, egyéni, zseniális, szellemi erőfeszítések eredményeiről beszélhetünk. A közeljövőben azonban a zsenik felfedezése mellett tömegek (ha nem is a zseniális) szellemi erőfeszítéseit, tömeges tudást igényelnek az innovatív fejlesztések széles körű megismerése, alkalmazása, használata. A várható radikális technikai, technológiai fordulathoz megalapozott, széles körű, az egész társadalmat átfogó tudásra van szükség. Az okos-

eszközök és innovatív megoldások csak okos, felkészült társadalmakban működnek és működtethetők. Aki kimarad a felkészülésből, az lemarad a fejlődésben. A közeljövő meghatározó feladata lesz a minőségi tudás előállítása és megfelelő menedzselése, melynek szinterei nyilvánvalóan csak az egyetemek lehetnek. Ez esetben a konkrét pénzügyi ismeretek bővítésében az állam vagy a pénzügyintézetek által támogatott oktatási formák, ismeretterjesztő anyagok lehetséges eszközt jelenthetnek a helyzet javítására, amit az MNB kötelességtudóan bevállalt, illetve igyekszik teljesíteni. A magyar gazdaságpolitikai modellben nemcsak a fiskális és a monetáris politika összehangolásában, hanem az előbb vázolt oktatási kérdésekben is igyekszik minél nagyobb támogatást nyújtani a jegybank.⁷

Összességében tehát elmondható, hogy a pénzügyi ismeretek szintje befolyásolja a gazdaság stabilitását,⁸ ezért számos fejlett ország jegybankja vállal aktív szerepet a lakosság pénzügyi ismereteinek növelésében, a pénzügyi kultúra fejlesztésében, annak terjesztésében.⁹ Természetesen bőven van még feladat és teendő, de mindenképpen nagyot léptünk előre. Megjegyzendő azonban az, hogy mindig lesznek újabb feladatok, a környezet és a világ változásának függvényében, és ezeket a változásokat kell jól menedzselnünk, hogy a legjobbat hozzuk ki a gazdaság és magunk fejlődése érdekében.

JEGYZETEK

- ¹ *The Case for Financial Literacy in Developing Countries. Promoting Access to Finance by Empowering Consumers.* The World Bank, DFID, OECD CGAP, Washington, 2009; Lentner Csaba: *Magyarország jobban teljesít. Főszerkesztői beköszöntő.* Polgári Szemle, 2014/1–2.; Lentner Csaba: *Szemelvények a regnáló magyar közpénzügyi rendszerről – intézményi és nemzeti történeti háttérrel.* In: Állam – válság – pénzügyek. A pénzügyi piac szabályozásának és felügyeletének aktuális kérdései. Batthyány Lajos Szakkollégiumért Alapítvány, Győr, 2015; Lentner Csaba – Szegei Krisztina – Tatay Tibor: *Társadalmi felelősségvállalás a bankszektorban.* Pénzügyi Szemle, 2015/1.
- ² Lentner Csaba – Szegei Krisztina – Tatay Tibor: *Társadalmi felelősségvállalás a bankszektorban.* In: „A tudomány és a gyakorlat találkozása.” Kautz Gyula Emlékkonferencia kötete. Szerk.: Tompos Anikó, Ablonczyné Mihályka Livia, 2014. <http://kgk.sze.hu/a-tudomany-es-a-gyakorlat-talalkozasa>
- ³ Bárczi Judit – Zéman Zoltán: *A pénzügyi kultúra és annak anomáliái.* Polgári Szemle, 2015/4–6.; Borszéki Éva: *Nemzetközi pénzügyek.* Egyetemi jegyzet, Szent István Egyetem, Gödöllő, 2010.
- ⁴ Lentner – Szegei – Tatay: *Társadalmi felelősségvállalás...*, Pénzügyi Szemle, i. m.; Lentner Csaba – Szegei Krisztina – Tatay Tibor: *A központi bankok társadalmi felelőssége.* Vezetéstudomány, 2015/9–10.
- ⁵ Czákó Ágnes – Husz Ildikó – Szántó Zoltán: *Meddig nyújtózkodjunk? A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában.* BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft., Budapest, 2011; *The Case for Financial Literacy in Developing Countries. Promoting Access to Finance by Empowering Consumers.* The World Bank, DFID, OECD CGAP, Washington, 2009.
- ⁶ Lentner: *Szemelvények a regnáló magyar...*, i. m.
- ⁷ Lentner: *Magyarország jobban teljesít...*, i. m.
- ⁸ Borszéki, i. m.; Czákó–Husz–Szántó, i. m.
- ⁹ Béres Dániel: *A pénzügyi kultúra – mi is ez valójában?* Pénzügyi Szemle, 2013. június 20. www.penzugyi-szemle.hu/vitaforum/a-penzugyi-kultura-mi-is-ez-valojaban